

Razmislek o pomenu terenskega dela v geografskem izobraževanju

Tatjana Resnik Planinc, Mojca Ilc Klun

Terensko delo je ena izmed pomembnih metod, ki temelji na raziskovalnem delu in s pomočjo katere lahko učenci v sklopu pouka geografije preučujejo pojave in procese v naravi in družbi. Je ključnega pomena za odkrivanje in pojasnjevanje pojavov in procesov tam, kjer so, in na način, kakor le-ti v pokrajini delujejo. S pomočjo terenskega dela pridobivamo natančnejše informacije in podatke, hkrati pa imamo možnost za primerjanje tistega, kar vidimo in občutimo, s tistim, kar je bilo zapisano, povedano, sporočeno. Končni cilj pouka geografije je razvoj geografskega mišljenja, ki ga je Zgonik že leta 1960 definiral s sledečim zapisom: »Posebnost ali svojevrstnost geografske »biti« je razvojno mišljenje, ki se javlja na različnih ravneh in v različnih kategorijah miselne povezanosti. V celoti bi ga lahko označili tudi kot geografsko mišljenje« (Zgonik, 1960, str. 63). Če pri tem razumemo terensko delo, pri katerem doživljamo pokrajino v vsej njeni resničnosti in kompleksnosti, kot podstat geografskega mišljenja, smo kot učitelji že bliže našemu končnemu cilju.

V 60-tih in 70-tih letih prejšnjega stoletja se je pomen terenskega dela spremenil, saj se je poleg golega opazovanja in racionalnega prevzemanja z njim pridobljenih informacij začelo poudarjati tudi čustveno doživljanje in dojemanje geografske stvarnosti, terensko delo pa je postalo zbir različnih oblik in metod učnega procesa. Ker je didaktično ena izmed najbolj zahtevnih in kompleksnih metod geografskega pouka, se ga učitelji morda poslužujejo v manjši meri, kot bi bilo to zaželeno in priporočljivo (Resnik Planinc, Nemec, 2010), čeprav že v učnem načrtu za gimnazijo iz leta 1998 piše, da naj »namesto obremenjevanja s faktografijo raje razvijamo spretnosti, ki omogočajo najlažje in najhitrejše pridobivanje, uporabo in obdelavo geografskih informacij, dijake pa usposabljammo za odgovoren, dejaven in solidaren odnos do naravnega in družbenega okolja ter za reševanje prostorskih problemov in sožitje med naravo in človekom« (Učni načrt za splošno gimnazijo, 1998). Tako je poleg suverenega obvladovanja metod terenskega dela namen terenskih vaj predvsem navajanje učencev na samostojno mišljenje ter pridobivanje znanj in veščin. Obenem lahko učitelj s pomočjo terenskega dela učence dodatno motivira za samo geografsko izobraževanje, z njim pa mu je omogočeno tudi vključevanje načela diferenciacije in individualizacije v sam proces dela (Resnik Planinc, Nemec, 2010). S tem učitelj teži k doseganju različnih vzgojno-izobraževalnih ciljev, med katerimi je potrebno po Jobu (2006) izpostaviti predvsem:

- **pojmovni razvoj:** s premostitvijo meje med geografsko učilnico in stvarnim svetom terensko delo povezuje in nadgrajuje geografsko znanje in razumevanje pri učencih, saj prispeva k učenčevemu kognitivnemu razvoju ter omogoča, da razume odnose med skupinami geografskih pojmov, pojavov in procesov;
- **veščine:** s pomočjo terenskega dela razvijajo učenci veščine komunikacije, opazovanja, zbiranja podatkov, analize, kartiranja itd.;
- **čustveno učenje:** terensko delo spodbuja k razvijanju sposobnosti doživljajskega razumevanja in presojanja različnih okolij, pri čemer spodbuja učence k izražanju občutkov, vtisov in izkustev, ki se mu porajajo ob opazovanju in delu v pokrajini;
- **vrednote:** terensko delo omogoča učencem, da razvijejo razumevanje različnih pogledov na socialna, politična ali okoljevarstvena vprašanja s tem, da zagovarjajo lastne vrednote, medtem ko se učijo priznavati in spoštovati vrednote drugih ljudi, saj jih že delo samo po sebi spodbuja k razlaganju in raziskovanju pojavov v prostoru z različnih vidikov

(geografskega, fizikalnega, kemijskega, biološkega, zgodovinskega, sociološkega ...), kar posledično vodi v razumevanje trajnostnega razvoja;

- **družbeni in osebni razvoj:** terensko delo teži k sodelovanju med posamezniki, tako med učenci samimi kot med učenci in učitelji ter tako skupaj z drugimi izzivi pomaga graditi učenčevo samozavest.

Ob tem se mora učitelj zavedati, da je jasna artikulacija aktivnosti in pričakovanega izida terenskega dela eden najpomembnejših vidikov uspešne aktivnosti na terenu. V praksi obstaja zelo veliko število različnih aktivnosti na terenu, ki so razdeljene po različnih oblikah in stopnjah udeležbe učencev in učiteljev. S stališča učenca so aktivnosti utemeljene na dveh pristopih; prvič, med opazovanjem in udeležbo in drugič, med odvisnostjo in avtonomijo. Številni pristopi na terenu vsebujejo različne kombinacije aktivnosti (Kent, Gilbertson, Hunt; cv: Lazar, 2008).

Pri pripravi in izvedbi terenskega dela naj bi učitelj v ospredje postavil problemski, vzročno-posledični in celostni (kompleksni) pristop ter težil h konkretnosti ter ciljno usmerjeni in načrtovani dejavnosti, pri čemer je priporočljivo v čim večji možni meri izhajati iz povezovanja teoretičnega učnega dela v razredu in praktične prostorske izkušnje (Resnik Planinc, Nemeč, 2010).

Da bi bilo terensko delo učinkovito, morajo aktivnosti temeljiti na izkustvu iz prve roke. Osredotočiti se je potrebno na tiste aktivnosti, ki se jih ne more opraviti v učilnici, delo pa naj bo usmerjeno v postopke, saj učenci na ta način dosežejo izkustvo iz prve roke. Tak pristop vključuje naloge, ki usmerjajo učence k aktivnostim, kot so opazovanje, zaznavanje, identificiranje, merjenje in primerjanje. Na vsem tem mora temeljiti interpretacija in sklepanje, morajo biti učenci pripravljene za terensko delo. Čim bolj bodo seznanjeni z nalogami (kognitivna priprava), s pokrajino, v kateri se izvajajo naloge (geografska priprava), in z dogodki, v katerih bodo sodelovali (psihološka priprava), tem bolj produktivno bo terensko delo za njih. S terenskim delom naj bi učitelj nadgrajeval predhodno znanje učencev (Mogk, 1997).

Učitelji morajo pri načrtovanju dela in pripravi nalog upoštevati taksonomijo učnih ciljev. Ker so v nadaljevanju priročnika predstavljene naloge po Bloomovi taksonomiji (priklic, razumevanje, uporaba, analiza, sinteza in vrednotenje), na tem mestu omenimo še Marzanovo taksonomijo, ki opredeljuje procese učenja znotraj kompleksnega mišljenja, dela z viri, predstavljanja idej, sodelovanja v skupini in razvijanja miselnih navad in je kot taka zelo primerna pri izvajanju in vrednotenju terenskega dela (Resnik Planinc, Nemeč, 2010).

Preglednica 1: Marzanova taksonomija (prirejeno po Skvarč, 2001)

PODROČJE	PROCES UČENJA
Kompleksno mišljenje	<ul style="list-style-type: none"> • <u>primerjanje</u> – ugotavljanje in opisovanje razlik ter podobnosti med dvema ali več postavkami ali elementi; • <u>razvrščanje</u> – organiziranje postavk oz. elementov v kategorije glede na značilnosti; • <u>sklepanje z indukcijo</u> – ustvarjanje posplošitev iz informacij in opazovanj; • <u>sklepanje z dedukcijo</u> – uporaba posplošitev, zakonitosti in principov za sklepanje v konkretnih situacijah oz. na osnovi specifičnih informacij; • <u>analiza napak</u> – prepoznavanje in opisovanje napak v lastnem ali tujem razmišljanju;

	<ul style="list-style-type: none"> • <u>abstrahiranje</u> - ugotavljanje in pojasnjevanje, kako je nek abstrakten vzorec v eni situaciji podoben (ali se razlikuje) drugemu abstraktnemu vzorcu, ugotavljanje shem, splošnih vzorcev; • <u>analiza perspektiv</u> – upoštevanje lastne perspektive (razlogov za lastno videnje) in hkratno upoštevanje nasprotne perspektive; • <u>odločanje</u> – izbiranje med alternativami; • <u>preiskovanje</u> – preiskovanje značilnosti, poteka, vzrokov, okoliščin, napovedi; • <u>reševanje problemov</u> – razvijanje in testiranje metod, načrtov ali izdelkov za premagovanje ovir za dosego zelenega cilja; • <u>eksperimentalno raziskovanje in preizkušanje</u> – postavljanje hipotez na osnovi opazovanj in testiranje hipotez, ki naj bi pojasnile opazovano; • <u>odkrivanje</u> – izboljševanje obstoječega ali razvijanje česa enkratnega (novega).
Delo z viri	<ul style="list-style-type: none"> • učinkovita uporaba različnih tehnik zbiranja podatkov in virov, • učinkovita interpretacija in sinteza podatkov, • prepoznava uporabnosti in vrednosti podatkov.
Predstavljanje idej	<ul style="list-style-type: none"> • jasnost izražanja idej, • učinkovitost komuniciranja s poslušalstvom, • različni načini komuniciranja, • ustvarjanje kakovostnih izdelkov.
Sodelovanje	<ul style="list-style-type: none"> • prizadevanje za skupne cilje, • uporaba medosebnih veščin, • prispevanje k delovanju skupine, • prevzemanje različnih vlog v skupini.
Miselne navade	<ul style="list-style-type: none"> • razvijanje kritičnega mišljenja, • razvijanje kreativnega mišljenja, • razvijanje samoregulativnega mišljenja.

Tudi pri terenskem delu je priporočljivo redno vrednotenje v obliki refleksije s strani učencev po vsaki opravljeni in ocenjeni vaji ter v obliki samoevalvacije s strani učitelja. Dobra (samo)evalvacija osvetli in prepozna močna ter šibka področja učenca in učitelja, hkrati pa podpira učinkovito učenje in poučevanje, pomaga zastavljati realistična pričakovanja, cilje in zahteve. Učitelj lahko na osnovi zanesljivih povratnih informacij bolje načrtuje nadaljnje korake, postopke in delo ter sprejema ustrezne odločitve (Musek Lešnik, 2007).

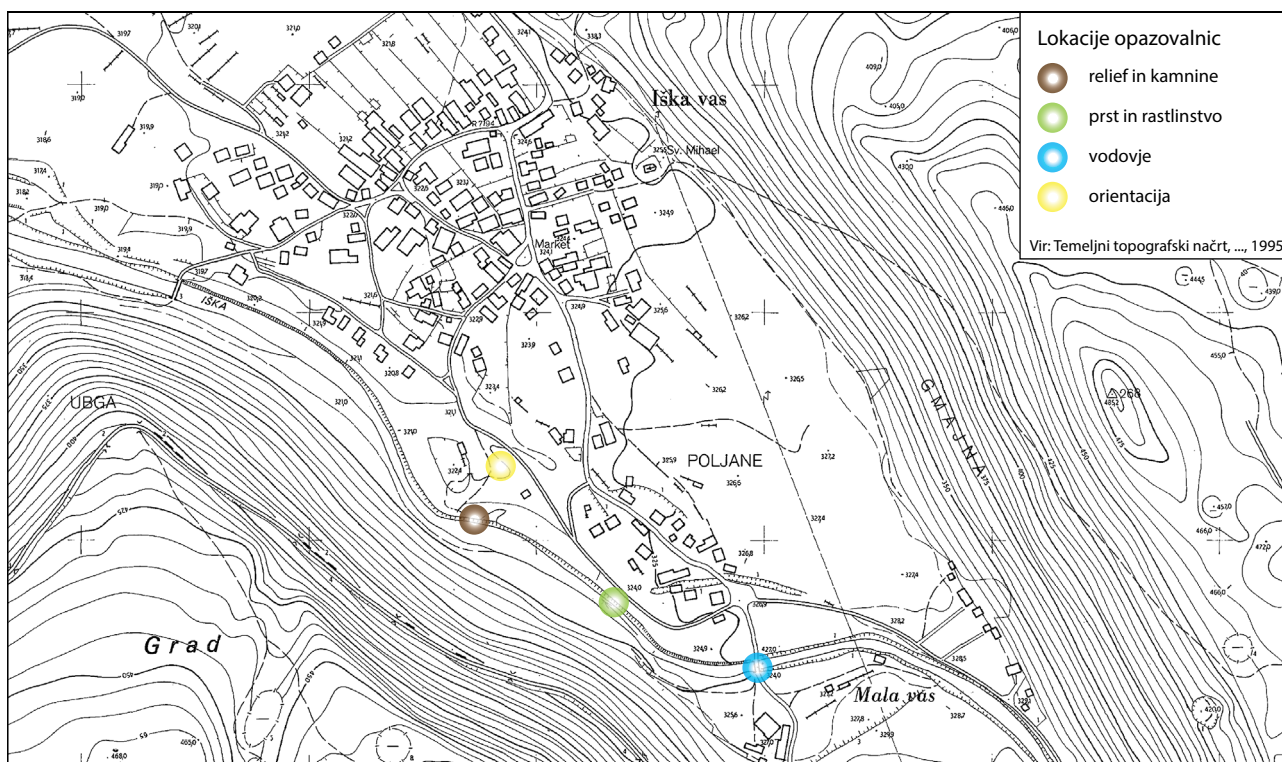
Ker je terensko delo ključen oziroma zelo pomemben obogatitveni del pouka v razredu, smo v dogovoru z njihovimi učiteljicami geografije za dijake tretjih letnikov Gimnazije Bežigrad v šolskem letu 2013/2014 na Katedri za didaktiko geografije Oddelka za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani skupaj z devetnajstimi študenti prvega letnika druge stopnje v okviru predmeta Organizacija te izvedba ekskurzije in terenskega dela organizirali in izpeljali fizičnogeografske terenske vaje v Iški vasi. V procesu same organizacije terenskih vaj je bilo najprej potrebno določiti primerno lokacijo za izvedbo različnih fizičnogeografskih vaj s področja geomorfologije, geologije, hidrogeografije, pedogeografije, biogeografije in orientacije. Klimatogeografija je v vaje vključena posredno. Tako smo se odločili za Iško vas, saj le-ta ponuja možnosti za izvedbo vseh omenjenih vaj. V procesu načrtovanja smo določili v Iški vasi

opazovalnice za izvedbo vaj; izbrane so bile štiri lokacije, na katerih smo izvedli vsebinsko različne fizičnogeografske vaje, in sicer: opazovalnica za hidrogeografijo, opazovalnica za pedogeografijo in biogeografijo, opazovalnica za geomorfologijo in geologijo ter opazovalnica za orientacijo. Pod mentorstvom dr. Tatjane Resnik Planinc in Mojce Ilc Klun je vsak tandem oz. skupina študentov pripravila učno pripravo s podrobnim opisom dela učitelja in dijaka na terenu ter učne liste za vsako opazovalnico posebej. Študenti so morali pri sestavi nalog paziti na uporabo Bloomove taksonomije učnih ciljev, saj so morale biti naloge sestavljene po različnih stopnjah: priklic, razumevanje, uporaba, analiza, sinteza in vrednotenje. Terenske vaje smo z dijaki Gimnazije Bežigrad izpeljali 31. marca 2014.

V priročniku Priprava in izvedba geografskih terenskih vaj v Iški vasi je zbranih osem različnih učnih priprav s pripadajočimi učnimi listi in rešitvami. Vsaka učna priprava vsebuje nabor operativnih učnih ciljev, podroben opis dela učitelja in dijakov, učne liste in rešitve le-teh. Vsaka učna priprava vključuje štiri učne liste, in sicer učni list za področja geomorfologije in geologije, hidrogeografije, pedogeografije in biogeografije ter orientacije, medtem ko je vsak učni list posebej sestavljen iz več različnih, na Bloomovi taksonomiji utemeljenih nalog. Priročnik je tako zelo uporabno učilo za vse učitelje geografije, ki za svoj pouk načrtujejo fizičnogeografske terenske vaje ne le za območje Iške vasi, ampak v kateri koli pokrajini, saj se lahko naloge prilagodijo izbrani lokaciji.

Poskrbimo, da bodo naši učenci in dijaki usvajali geografska znanja v pravi geografski učilnici – v naravi s terenskim delom.

Urednici



Slika 1: Zemljevid območja z lokacijami opazovalnic.